

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۳۹۸، دوره ۲، شماره ۳، پیاپی ۷
تحلیل زیست پذیری محلات شهری در راستای توسعه پایدار

مورد مطالعه منطقه ۲۲ شهرداری تهران

هومان گودرزی^۱، سعید یوسفی بآبادی^۲، امید لطیفی^۳

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۱۶

چکیده

زیست‌پذیری به عنوان زیر مجموعه‌ای از توسعه پایدار می‌باشد که به تازگی وارد ادبیات شهرسازی شده است و شامل مجموعه متنوعی از موضوعات است و به وسیله یک سری اصول راهنما بیان می‌شوند. در این راستا دسترسی، برابری و مشارکت که مفاهیم مربوط به زیست‌پذیری است بر مبنای آنها شکل می‌گیرند. هدف پژوهش حاضر بررسی شاخص‌های زیست‌پذیری در مناطق ۲۲ شهرداری تهران است. این تحقیق به لحاظ از نوع تحقیقات تحلیلی-کاربردی می‌باشد و از نوع تحقیقات کیفی می‌باشد. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق عبارت است از محلات منطقه ۲۲ تهران که جمعیت این منطقه براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ ایران، ۱۲۸،۹۵۸ نفر (۳۸،۱۰۶ خانوار) شامل ۶۵،۴۷۶ مرد و ۶۳،۴۸۲ زن می‌باشد روش نمونه‌گیری تصادفی و برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران و ۳۸۴ نمونه است. ابزار تجزیه و تحلیل از طریق آزمون تی تک نمونه در محیط نرم افزار *SPSS* و مدل تاپسیس هستند. نتایج نشان می‌دهد که از نظر ساکنین بجز شاخص‌های زیست محیطی در ابعاد دیگر محلات منطقه بیست و دو شرایطی کمتر از حد متوسط دارند همچنین در بین محلات منطقه بیست و دو محله شهدای خلیج فارس در مطلوب‌ترین وضعیت و محله هوا نیروز در نامطلوب‌ترین وضعیت قرار دارد.

واژگان کلیدی: زیست‌پذیری، توسعه پایدار، محلات شهری، منطقه ۲۲ تهران

۱- طرح مساله

مسائل شهرها متنوع و گوناگون است، مانند مسائل ساختاری، کارکردی، دسترسی، مکانی و... (نور محمدزاده، ۱۳۸۳: ۵) به مرور و بخصوص پس از انقلاب صنعتی، عواملی چون افزایش چشمگیر جمعیت، فناوری، انباشت سرمایه، تمرکز تولید، رشد صنایع و مناسبات بازرگانی، تحرکات جمعیتی، ... و نهایتاً تحرک و پویایی روز افزون حیات شهری تعادل پایدار شهرهای قدیمی را ناپایدار و آنها را با مسأله رشد سریع روبه رو ساخت (یار احمدی، ۱۳۷۸: ۳۲) و ضرورت تلاشی همه جانبه برای نجات شهر و بهبود شرایط آن بیش از پیش احساس می‌شود، با گذشت زمان در پاسخ به بحران‌های موجود در شهرها نظریه‌ها و رویکردهای مختلفی مانند توسعه پایدار شهری، رویکرد زیست‌پذیری، پایداری شهری، تاب‌آوری، برای خروج از این مسائل ارائه شد. در دهه‌های اخیر به موازات پارادایم‌های توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری ایده ارتقای کیفیت زندگی که خود موجبات زیست‌پذیر بودن شهرها را سبب می‌شود جای خود را در ادبیات برنامه‌ریزی شهری باز کرده است (ساسان‌پور، ۱۳۸۹: ۲۶). در این راستا زیست‌پذیری به عنوان زیر مجموعه‌ای از توسعه پایدار می‌باشد که به تازگی وارد ادبیات شهرسازی شده است، و شامل مجموعه متنوعی از موضوعات است و به وسیله یک سری اصول راهنما بیان می‌شوند. (ساسان‌پور و جعفری اسدآبادی، ۱۳۹۲). امروزه برخورداری از خصوصیات زیست‌پذیری برای شهرها و به ویژه کلانشهرها ضرورت یافته است. بر این اساس، شاخصها و معیارهایی برای سنجش میزان زیست‌پذیری شهرها معرفی می‌شوند (ماجدی، ۱۳۸۹). در تعریف شهر زیست‌پذیر می‌توان بیان داشت که شهری است که در آن می‌توان یک زندگی سالم داشت و این‌گونه شهر، شهری است برای همه مردم، شهر زیست‌پذیر به عنوان یک اتصال بین گذشته و حال مطرح است و از یک سو به نشانه‌های تاریخی احترام می‌گذارد و از سویی دیگر به آنچه تاکنون متولد نشده است ارجح می‌نهد که این‌گونه شهرها علیه هرگونه به هدر دادن منابع طبیعی و آنچه که ما باید به صورت دست نخورده برای آیندگان نگه داریم مبارزه می‌کند، بنابراین یک شهر زیست‌پذیر یک شهر پایدار نیز هست (بندر آباد، ۱۳۹۰: ۵۱). در ایران نیز تحولات برون‌زا که متمرکز بر شهرگرایی بود تغییرات ساختاری عمده‌ای در نظام شهرنشینی کشور ایجاد کرد (ساسان‌پور و جعفری اسدآبادی، ۱۳۹۲) در راستای این تحولات ساختاری جمعیت شهرنشین کشور به شدت رشد کرد به طوری که این جمعیت به مرز ۸۱ درصد در سال ۱۳۹۰ رسید (نظریان، ۱۳۹۰: ۸۰). بنابراین با رشد جمعیت، امکانات و زیرساخت‌های شهری با فشار جمعیتی مواجه شده، وضعیت مسکن روز به روز بدتر و متراکم‌تر شده و به معضل حاشیه‌نشینی دامن زده می‌شود.

منطقه ۲۲ شهرداری تهران واقع در شمال غربی شهر تهران با وسعتی حدود ۶۰۰۰ هکتار محدوده شهری و ۳۰ هزار هکتار حریم، به دلیل ویژگی‌های خاص طبیعی و موقعیت خود در پهنه پایتخت، به عنوان منطقه‌ای مستعد قطب گردشگری شناخته شده و چشم‌انداز آینده آن بر این اساس استوار شده است. به لحاظ پیشینه، تاریخچه توسعه این محدوده به سال ۱۳۴۹ شمسی و اشارات طرح جامع شهر تهران به این منطقه باز می‌گردد در اصل منطقه ۲۲ به لحاظ دارا بودن امکانات بالقوه و بالفعل زیست محیطی و تنوع ساختار زمین از

یک سو و بکر بودن قسمت اعظم آن از سوی دیگر، و در شرایطی که سایر نقاط شهر تهران از تراکم و معماری غیر استاندارد رنج می‌برند از دیرباز مورد توجه شهر سازان و کار شناسان امور شهری قرار داشته است این منطقه دارای ۴ ناحیه می‌باشد.

۱-۱: از این رو سوالات پژوهش حاضر به این صورت است:

- محلات منطقه ۲۲ تهران به لحاظ ابعاد زیست‌پذیری در چه شرایطی قرار دارند؟
- کدام محله به لحاظ شاخص‌های زیست‌پذیری در شرایط نامناسب تری قرار دارد؟

۱-۲: پیشینه

بستر حضور و گسترش ایده زیست‌پذیری را می‌توان آمریکا دانست. واژه شهرهای زیست‌پذیر برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ توسط اداره ملی هنرهای موقوفه آمریکا به منظور دستیابی به ایده‌های برنامه‌ریزی شهری مدنظر آنان و به دنبال آن توسط سایر مراکز و سازمان‌های تحقیقاتی به کار گرفته شد. (ساسانپور و دیگران، ۱۳۹۴). در ارتباط با مقالات و کتب لاتین ارائه شده درباره زیست‌پذیری می‌توان اذعان داشت که کارهای قابل توجهی در این باره صورت گرفته که از مهمترین موارد آن می‌توان به منابع ذیل اشاره کرد:

LI Yejin. Et.al (۲۰۱۴)، در پژوهشی تحت عنوان (مروری بر نظریه‌ها و روش‌های شهر زیست‌پذیر) به بررسی روند پیشرفت و سیر تحول مفهوم شهر زیست‌پذیر و مفهوم عمومی آن پرداخته است و در مورد ساختارهای ارزیابی و روش‌های آن است و همچنین به به نقایص و ضعف‌های این مفهوم اشاره می‌کند که عبارتند از: الف) ضعف مطالعات در مفهوم زیست‌پذیری ب) توجه کمتر پژوهش زیست‌پذیری به مفهوم منطقه‌ای. ج) عدم کفایت روش ارزیابی شاخص‌ها در پژوهش‌های زیست‌پذیری. *Holden* (۲۰۱۲) در پژوهشی تحت عنوان برنامه‌ریزی پارک در راستای زیست‌پذیری که در مجله *city* چاپ شده و در آن برای چند شهر مالزی درصدد احداث پارک‌هایی هستند با هدف زیست‌پذیر بودن (بکارگیری انرژی تجدیدپذیر، فضای سبز و فناوری سازگار با محیط پیرامونی) از طریق یاری گرفتن از افراد حرفه‌ای از جمله مهندسی عمران و مکانیک، دندانپزشکان و افراد متخصص حیطه فناوری محیطی. تا با ایده‌ها و پروژه‌های طراحی شده در چارچوب زیست‌پذیری پارک‌هایی در شهرهای مورد مطالعه احداث شود و در صورت موفقیت بعنوان یک مدل برای سایر استانها بکار رود. *pitter* (۲۰۱۰) در کتاب "آینده شهری قرن ۲۱" که دورنمای از شهرهای جهان را تفسیر می‌کنند معتقدند که شهر زیست‌پذیر ابعاد چندگانه‌ای از جمله: خانه‌سازی و زیر ساختار اصلی برای حمایت از آن، حمل و نقل شهری، الگوی کلی کاربری زمین و شکل شهر دارد که تمام آن‌ها عمدتاً با کیفیت زندگی در شهرها ارتباط می‌یابند. *Mohadeseh. Et. al* (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان (اثرات مسائل کالبدی بر کیفیت و زیست‌پذیری خیابان‌های کوالالامپور) در این پژوهش به شناسایی مسائلی می‌پردازد که زیست‌پذیری را در این خیابانها تحت تاثیر قرار می‌دهد و همچنین ادراک شهروندان نسبت به زیست‌پذیری از طریق مشاهدات و پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفته که نتایج حاصله نشان می‌دهد که حجم

بالای ترافیک، ناکافی بودن خدمات عمومی، سنگ فرش نامناسب خیابان و کاربری‌های نامناسب بیشترین تاثیر را در کاهش سطح زیست‌پذیری دارد. اما بررسی زیست‌پذیری شهری در کشور ما موضوعی جدید می‌باشد که از سال ۱۳۸۹ به آن توجه شده است و تاکنون تعداد کمی بررسی در مورد زیست‌پذیری سکونتگاهی انجام شده است که به مواردی در ذیل اشاره می‌شود:

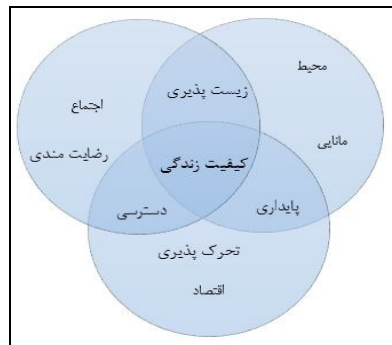
حبیبی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان نگاهی به یژگی‌هایی و معیارهای شهر زیست‌پذیر در این پژوهش تلاش بر این بوده که با توجه به اهمیت بحث بهبود وضعیت زندگی در شهرها و حل مسائل شهری های امروزی در قالب مفهومی به نام زیست‌پذیری بتوان شهرها را به سوی مطلوبیت محیط زندگی سوق داد و به این نتیجه رسیدند که شهرداری‌ها و دستگاه‌های ارائه‌دهنده خدمات شهری می‌توانند در جهت ایجاد و اصلاح شبکه‌های دسترسی و زیرساخت‌ها و تاسیسات شهری و همچنین ایجاد فضاهای عمومی و فضای سبز که حس سرزندگی و تعاملات اجتماعی را رونق می‌بخشد و همچنین در جهت تطبیق ساختار و کالبد قدیمی با شرایط زندگی امروزی ساکنین، سیاست‌ها و برنامه‌های کارشناسی شده پیش‌بند. بندر آباد و احمدی نژاد (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان ارزیابی شاخصهای کیفیت زندگی با تاکید بر اصول شهر زیست‌پذیر در منطقه ۲۲ تهران هدف از این پژوهش سنجش میزان زیست‌پذیری شهرک گلستان در دو بعد عینی و ذهنی و شناسایی عوامل مهم و موثر در ارتقای کیفیت زندگی در آن است. نتایج حاکی از آن است که بین رضایت ذهنی و برخورداری از عینی رابطه معنادار بین دو بعد عینی و ذهنی کیفیت زندگی مشاهده نمیشود که این عدم توافق، نشانگر عدم تعریف مناسب سرانه‌ها و شعاع‌های دسترسی استاندارد میباشد و اهمیت برنامه‌ریزی مشارکتی برپایه نظر مردم را بیش از پیش نشان میدهد.

ساسانپور و همکاران در پژوهشی تحت عنوان تحلیل زیست‌پذیری در مناطق کلانشهر اهواز به بررسی وضعیت زیست‌پذیری در ابعاد زیست‌محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی با استفاده از بومی سازی شاخص‌ها پرداخت که براساس نتایج بدست آمده منطقه ۷ این کلانشهر در بعد زیست‌محیطی در نامطلوب‌ترین شرایط بود.

۲- مفاهیم، دیدگاهها و مبانی نظری

زیست‌پذیری از دهه ۱۹۸۰ و به علت توسعه سریع نواحی اطراف شهرها در قیاس با مراکز شهری مطرح گردید (Federal Highway Administration, 2011) با توجه به اینکه زیست‌پذیری یک مفهوم کلی است با مفاهیم و اصطلاحات دیگری مانند پایداری، کیفیت زندگی، کیفیت مکانی و اجتماعات سالم در ارتباط است و با توجه به نظریات متاخر شهرسازی میتوان گفت که اصول بسیاری از این نظریات نظیر توسعه پایدار با اصول و اهداف زیست‌پذیری و ارتقای کیفیت زندگی قرابت دارد (Litman, 2011). زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است و در واقع همان دستیابی به کیفیت برنامه‌ریزی شهری خوب یا مکان پایدار است (ساسانپور ۱۳۹۳). زیست‌پذیری یک سکونتگاه همچنین به میزان دسترسی ساکنان آن به مشارکت در فرایند

تصمیم‌گیری در جهت تأمین نیازهایشان بستگی دارد (ساسانپور، ۱۳۹۲: ۲۳). زیست‌پذیری دو رو دارد، رو اول آن معیشت و روی دوم آن پایداری بوم‌شناختی است. معیشت به معنای موقعیت شغلی که به اندازه کافی به مسکن مناسب و آبرومند نزدیک بوده و درآمد مناسب با کرایه‌ها و دسترسی به خدماتی که یک سکونت‌گاه را سلامت بخش می‌نماید است (Evanz, 2002: 13-15). همچنین معیشت باید پایدار باشند، زیرا در صورتی که منابع تولید کار و مسکن تامین شوند، اما از روشی که موجب تخریب محیط شوند مشکل معیشت در واقع حل نشده است (cedar hill municipality, 2008: 5-1). شهر زیست‌پذیر شهری است برای یک زندگی سالم که به راحتی تحرک انسان را فراهم می‌آورد با دوچرخه، پیاده، حمل و نقل عمومی و یا هر گزینه حرکتی دیگر. در این شهر دسترسی به مراکز عمومی، فضاهای تفریحی و فضاهای باز که بستری برای دیدار با یکدیگر، گفت‌وگو، بازی، تفریح و یا غیره را فراهم می‌آورد به سهولت امکان‌پذیر است (Timmer and Seymor, 2005: 10) در سنجش زیست‌پذیری با دو رویکرد ادراکات افراد در مطالعات بهزیستی ذهنی و رویکرد کیفیت زندگی مواجه هستیم. (خراسانی، ۱۳۹۰: ۹۹) برای رسیدن به یک تصویر کلی از کیفیت زندگی دو مسیر تحقیقاتی وجود دارد: مسیر اول مبتنی بر کیفیت کلی زندگی است و مسیر دوم مبتنی بر کیفیت زندگی مکان محور و یا مختص یک قلمروی خاص از کیفیت زندگی است.

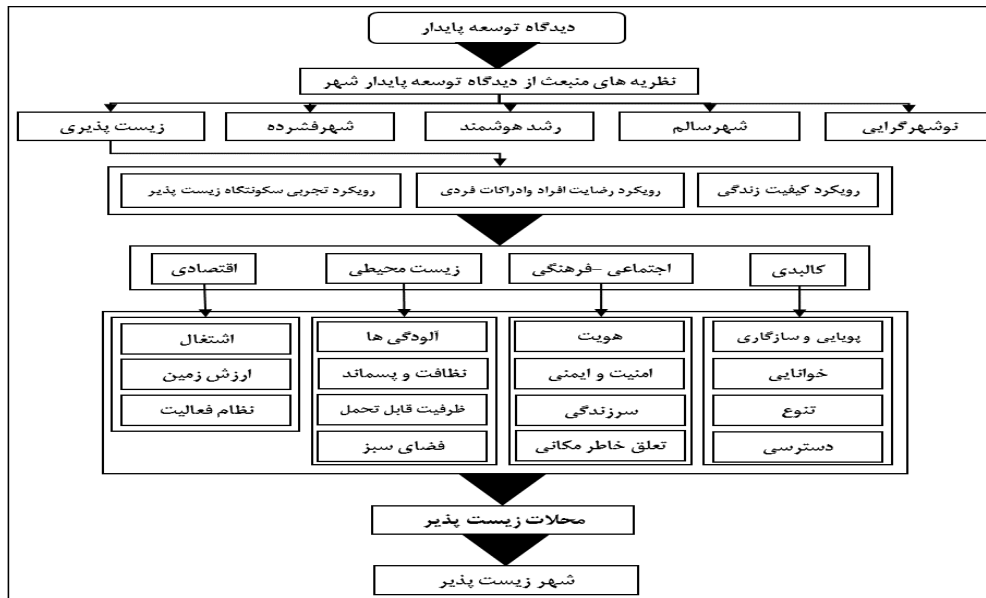

شکل شماره ۱: مدل مفهومی از عوامل موثر بر زیست‌پذیری از دیدگاه اکولوژی انسانی

ماخذ: *van kamp and et al, 2003: 11* برگرفته از جمعه پور و همکاران (۱۳۹۱)

مدلهای ساختاری گوناگونی برای تشریح و تبیین ابعاد و قلمروهای زیست‌پذیری توسط افراد مختلفی آورده شده‌است که قادر به پیش‌بینی احساس رضایتمندی مردم از کیفیت زندگی و زیست‌شان است. در این راستا، هر کدام از این مدلها ابعاد و قلمروهای خاصی از کیفیت زندگی و زیست‌پذیری را بررسی می‌کنند. نه رویکرد نظری مرتبط با مطالعات کیفیت زندگی و دو رویکرد مرتبط با مطالعات زیست‌پذیری (رویکرد ادراکات افراد و مطالعات بهزیستی ذهنی و رویکرد معیارهای اجتماعی برای کیفیت زندگی) وجود دارد. رویکردهای عاملی‌نگرا بر جنب‌های فردی کیفیت زندگی و بر کنشگری فرد در شکل‌دهی به فرایندها تأکید دارد. این رویکرد در بحث از کیفیت زندگی برای عاملیت انسانی نقش محوری را لحاظ میکند و بر این باور است که کیفیت زندگی بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندیهای افراد تا شرایط ساختاری اجتماعی یا محیط پیرامونی است (غفاری،

امیدی، ۱۳۹۰: ۱۱). رویکردهای عاملیت گرا شامل چهار رویکرد مطلوبیت گرایی، ارزشهای عام، نیاز محور و رویکردهای قابلیت، رویکرد ساختارگرا نیز شامل کیفیت فراگیر اشمیت و نول و کیفیت اجتماعی است. رویکرد ساختارگرا مفهومی کاملتر دارد و به عنوان یک کلیت مطرح است (فتاحی، ۱۳۸۸: ۸۰) از میان رویکردهای عاملیت گرا نیز رویکرد کیفیت اجتماعی، نسبت به سایر رویکردها، واقع بینانه تر است.

شکل شماره ۱: مدل مفهومی پژوهش

۳- روش شناسی تحقیق

۳-۱. روش تحقیق

با توجه به این که موضوع پژوهش بررسی ابعاد زیست پذیری در سطح محلات منطقه ۲۲ تهران می باشد این تحقیق به لحاظ از نوع تحقیقات تحلیلی-کاربردی می باشد و از نوع تحقیقات کیفی می باشد، از نظر قلمرو مکانی این تحقیق به مطالعه محلات ۱۲ گانه و به لحاظ زمانی مقطعی می باشد. علاوه بر این، به منظور تقویت پایه های نظری و دقت در گردآوری اطلاعات از روشهای مطالعه اسناد و مدارک برای شناخت مفاهیم زیست پذیری شهری استفاده شده است. در ادامه با انجام مطالعات میدانی و شناخت ویژگی های منطقه مورد مطالعه منطقه ۲۲ تهران در ابعاد مختلف، معیارهای اصلی سنجش زیست پذیری شهری از طریق پرسش نامه و نظر سنجی از ساکنین محله انجام شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از آمار استنباطی (تی تک نمونه) در محیط نرم افزار *SPSS*، برای وزن دهی از مدل *AHP*، رتبه بندی محلات منطقه ۲۲ تهران از مدل تصمیم گیری چند معیاره تاپسیس و جهت تهیه نقشه از نرم افزار *ARCGIS* استفاده شده است. همچنین در این پژوهش با توجه به شرایط تحقیق از روایی محتوایی خاصه از نوع صوری آن استفاده شده است. بدین صورت که پس از تنظیم پرسشنامه و طراحی گویه های لازم برای متغیرهای پژوهش، آن را

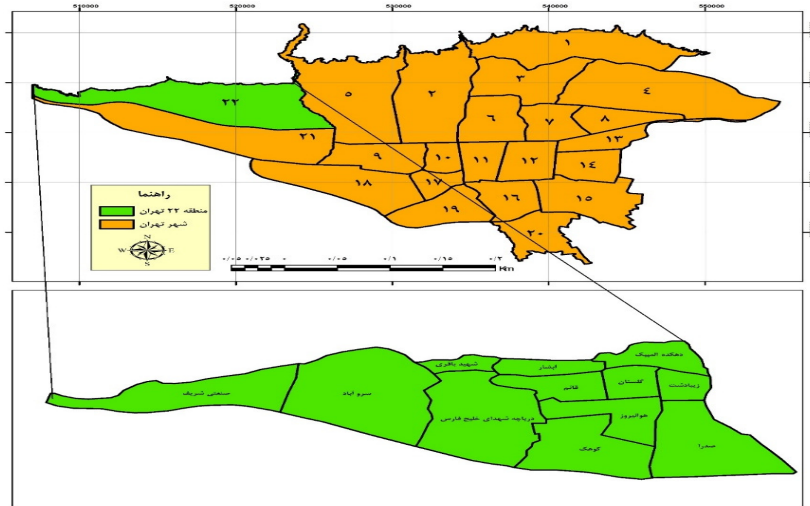
به اساتید و متخصصان این زمینه از پژوهش نشان دادیم. آنان پس از بررسی و مطابقت گویه ها با متغیرهای اندازه گیری شده و شرایط محیط پژوهش، نظرات خود را بیان کردند و محقق نیز پس از اعمال نظر بر روی آنها و با توجه به وضعیت اجتماعی و فرهنگی منطقه مورد مطالعه، برای بالا بردن روایی مورد نظر پژوهش گویه هایی برای سنجش متغیرها انتخاب کرد و اقدام به تنظیم نهایی پرسشنامه کرده است و در نهایت اینکه برای اندازه گیری پایایی سوالات پژوهش از روش "آلفای کرونباخ" استفاده شد که برابر با ۰/۸۲۴ است.

۲-۳. ابعاد، متغیرها و شاخص های تحقیق

بعد	معیار	شاخص
اجتماعی و فرهنگی	هویت	وجود ساختمانها و عناصر شاخص، قدیمی بودن محله، باهویت بودن محله، وجود نهادهای رسمی و غیررسمی
	امنیت	شناخت غریبه در محله، تردد کودکان و بانوان در شب، امنیت در ساعات پایانی شب، نبود بزهکاری در محله، نبود فضای تاریک و بی دفاع در محله، امنیت عابر پیاده، نبود مکانهای حادثه خیز ترافیکی
	سرزندگی	وجود مراکز خرید و گذراندن اوقات فراغت، وجود فضا برای برگزاری مراسم، برگزاری برنامه های فرهنگی، وجود مکانهای فرهنگی ورزشی، وجود فضا برای پیادهروی و دوچرخه سواری، وجود محل بازی برای کودکان
	تعلق خاطر مکانی	قدیمی بودن محله، مدت زمان اقامت در محله، عدم ترک محله، همکاری در جهت رفع مشکلات محله، انتخاب دوست از میان اهالی محله، مراودات اجتماعی با همسایگان و اهالی محله، عضویت در انجمن های محلی
زیست محیطی	آلودگی هوا، صوتی و بصری	احساس آرامش در محله، میزان سروصدا، زیبایی ساختمانها و دیوارها، وجود مبلمان مناسب شهری، آلودگی هوا
	نظافت و پسماند	رضایت از جمع آوری زباله، وجود مراکز خرید زبالت قابل بازیافت، نظافت کوچه و خیابان و مجاری آب، وجود مخزن زباله در معابر
	ظرفیت قابل تحمل	توان محله در ارائه خدمات، ظرفیت تأسیسات زیربنایی و شبکه ارتباطی
	فضای سبز	کافی بودن تعداد پارک و فضای سبز
اقتصادی	اشتغال	وجود برنامههای اشتغال در محله
	ارزش زمین	نوسان قیمت زمین در محله نسبت به منطقه
کالبدی	نظام فعالیت	رضایت شاملان از فعالیت در محله، سابقه و دوام شغلی، ارتباط فعالیت با نوع نیاز ساکنان، توزیع مکانی مناسب فعالیتها در محله، نبود مزاحمت های شغلی، سودآوری فعالیتهای تجاری، وجود یا موانع رشد اقتصادی
	پویایی و سازگاری	تغییرات فیزیکی در محله و افزایش آرامش و کیفیت زندگی، تغییرات فیزیکی در محله و بهبود وضعیت محله، وضعیت بافت فرسوده
	خوانایی	پیدا کردن نشانی، شناختن مزر محله توسط ساکنان، وجود عناصر و نشانه های شاخص
	تنوع	تنوع در انتخاب مسکن بر اساس درآمد و ساختار فرهنگی، تنوع در ارائه خدمات برای گروههای مختلف جمعیتی
کالبدی	دسترسی	دسترسی آسان به خدمات محلهای، دسترسی به وسایل حملونقل عمومی، کیفیت پیاده روها، کیفیت آسفالت معابر، کیفیت روشنایی معابر

۴- محدوده و قلمرو پژوهش

جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق عبارت است از محلات منطقه ۲۲ تهران که جمعیت این منطقه براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ ایران، ۱۲۸،۹۵۸ نفر (۳۸،۱۰۶ خانوار) شامل ۶۵،۴۷۶ مرد و ۶۳،۴۸۲ زن می‌باشد روش نمونه‌گیری تصادفی و برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران و ۳۸۴ نمونه است.

نقشه شماره ۱: موقعیت منطقه ۲۲ در شهر تهران

۵- بحث اصلی

۵-۱ یافته‌های پژوهش

همانگونه که ذکر شد روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی است از این رو یافته‌های پژوهش هم در دوا بخش توصیفی و تحلیلی انجام می‌شود. یافته‌های توصیفی به شرح زیر است.

جدول شماره ۲: مشخصات پاسخ‌دهنده‌گان

مشخصات پاسخ‌دهنده‌گان					
سن	رده سنی (سال)	۱۸ تا ۳۰	۳۰ - ۴۰	۴۰ - ۵۰	بالتر از ۵۰
	درصد	۴۵/۳	۲۳/۶	۱۹/۴	۱۴/۵
جنسیت	جنسیت	مرد	زن		
	درصد	۶۱/۳	۳۸/۷		
تحصیلات	میزان تحصیلات	فوق لیسانس و بالاتر	لیسانس	فوق دیپلم	زیر دیپلم
	درصد	۳۴/۶	۲۲/۱	۲۱/۴	۱۵/۴
شغل	نوع شغل	آزاد	شغل دولتی	بازنشسته	بیکار
	درصد	۳۲/۳	۲۳/۴	۱۵/۹	۲۸/۴

همانطور که در جدول فوق مشخص شده است رده سنی بین ۱۸ تا ۳۰ سال بیشترین تعداد پاسخ دهندگان را شامل شده و بیشتر از نیمی از پاسخ دهندگان مرد هستند. میزان تحصیلات فوق لیسانس و بالاتر در منطقه ۲۲ تهران برابر با ۳۴/۶ درصد از پاسخگویان را تشکیل می دهند که این موضوع نشانه ای امیدوار کننده و مطلوب به نظر می رسد. موضوع دیگری تعداد زیاد بیکاران در این منطقه است که نزدیک به ۳۰ درصد از پاسخگویان را شامل می شود. در ادامه به بررسی یافته های تحلیلی پژوهش پرداخته می شود. هت بررسی وضعیت شاخصهای زیست پذیری در محله های منطقه ۲۲ شهرداری تهران، از آماره آزمون *T-TEST* استفاده شده است. با استفاده از این آزمون هم معناداری شاخص ها و هم میانگین تفاوتها مشخص می شود.

جدول شماره ۳: آزمون معناداری شاخص های زیست پذیری (تی تک نمونه)

ابعاد	بازار مصرف	بازار واقعی	بازار مبادی	فراشه	ارزانی	سطح معناداری	تفاوت در سطح ۰/۰۹۵ فاصله اطمینان	
							کرانه پایین	کرانه بالا
اجتماعی و فرهنگی	۳۶	۳۳/۹۱	۱۰/۰۲	-۴/۰۷	۳۸۴	۰/۰۰	-۳/۰۸	-۱/۰۷
اقتصادی	۱۲	۱۰/۹۲	۴/۱۱	-۵/۱۳	۳۸۴	۰/۰۰	-۱/۴۹	-۰/۶۶
زیست محیطی	۱۶	۱۷/۷۴	۷/۲۱	۴/۷۴	۳۸۴	۰/۰۰	۱/۰۲	-۲/۴۷
کالبدی	۳۱	۲۸/۶۸	۱۱/۱۷	-/۰۵	۳۸۴	۰/۰۰	-۳/۴۳	-۱/۱۹
وضعیت نهایی	۹۵	۹۱/۲۷	۳۱/۹۸	-۵/۳۴	۳۸۴	۰/۰۰	۱۱/۹۰	-۵/۵۱

با توجه به جدول ۴ مشخص می شود که از نظر میانگین تفاوتها، شاخصهای اجتماعی (۳۳/۹۱)، اقتصادی (۱۰/۹۲) و کالبدی (۲۸/۶۸) پایین تر از حد متوسط میانگین ها بوده و این مسئله بیانگر آن است که پاسخگویان وضع این شاخصها را در محله های خود منفی ارزیابی کرده اند. به عبارت دیگر، در انتخاب گزینه های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد برای هر یک از گویه های شاخص های ذکر شده، بیشتر پاسخگویان تمایل به انتخاب گزینه های خیلی کم و کم داشتند؛ درحالیکه میانگین شاخص زیست محیطی (۱۷/۷۴) بالاتر از حد متوسط میانگین بوده و آن را مثبت ارزیابی کرده ند.

پس از شناسایی و مشخص کردن شاخص های زیست پذیری شهری برای شناخت اهمیت هر یک از آنها و رتبه آنها در میان دیگر مؤلفه ها در منطقه مورد مطالعه، با استفاده از تکنیک دلفی شاخصهای مربوط به آنها در اختیار ۳۵ نفر از متخصصان و اساتید دانشگاه که در امر برنامه ریزی شهری و بحث زیست پذیری شهری تخصص دارند، قرار گرفت که نهایتا منجر به اولویت بندی بعد هابی مورد نظر شد. در نهایت برای بدست

آوردن وزن هر کدام از شاخص های داده های جمع آوری شده را از طریق مدل *AHP* و در محیط نرم افزار *EXPERT CHOICE* کرده و وزن ابعاد زیست پذیری شهری را باهم دیگر به صورت دو به دو باهم مقایسه کرده و وزن هر کدام را مشخص می کنیم.

اجتماعی	/129	
اقتصادی	/259	
زیست محیطی	/386	
کالبدی	/226	
Inconsistency = 0/03 with 0 missing judgments.		

نمودار شماره ۱: وزن بعد های زیست پذیری

اکنون می توان وضعیت محله ها را به لحاظ زیست پذیری بر اساس مدل تصمیم گیری چندشاخصه *TOPSIS* مشخص کرد. با توجه به رتبه بندی محله ها به روش *TOPSIS* محله های تحت مطالعه به لحاظ وضعیت زیست پذیری به سه طبقه ضعیف، متوسط و خوب بر اساس رتبه زیست پذیری *ci* دسته بندی شدند. با توجه به میانگین کل *ci* ۰/۵۴ درصد از محله های تحت مطالعه از لحاظ زیست پذیری ضعیف، ۰/۱۵ درصد متوسط و ۰/۳۱ درصد خوب اند.

جدول شماره ۴: طبقه بندی محله های تحت مطالعه به لحاظ وضعیت زیست پذیری بر اساس میانگین *ci*

وضعیت پایداری محله ها	ارزش	تعداد	درصد
محله های با وضعیت پایداری ضعیف	کمتر از ۰/۴۵۰	۷	۰/۵۴
محله های با وضعیت پایداری متوسط	از ۰/۴۵۰ تا ۰/۶۵۷	۲	۰/۱۵
محله های با وضعیت پایداری خوب	بیش از ۰/۶۵۷	۴	۰/۳۱
جمع		۱۳	۱۰۰

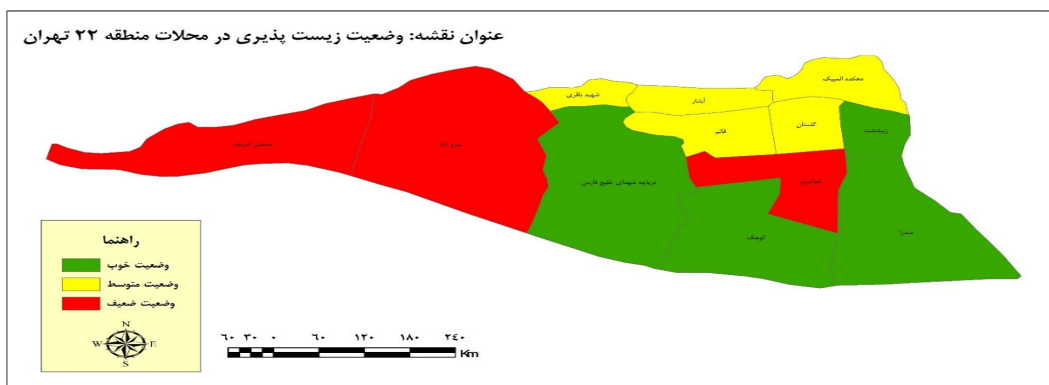
قبل از نتایج تحلیل تاپسیس برای هر یک از محلات، ها در قالب چهار نتایج تحلیل شاخص اصلی ارائه شاخص شده است. همانگونه که جدول زیر نشان می دهد، از بین چهار شاخص اصلی شاخص های زیست محیطی و اقتصادی بر مبنای مقدار *ci* دارای وضعیت خوب، شاخص کالبدی دارای وضعیت متوسط و شاخص اجتماعی نیز دارای وضعیت ضعیف است.

جدول شماره ۵: رتبه بندی شاخص ها به لحاظ میزان تأثیرگذاری بر پایداری بر اساس تکنیک *TOPSIS*

بعد	ضریب اولویت	رتبه تاثیر گذاری	وضعیت شاخص بر مبنای مقدار <i>ci</i>
اقتصادی	۰/۹۵۲	۳	خوب
کالبدی	۰/۶۲۵	۲	متوسط
زیست محیطی	۰/۹۶۸	۴	خوب
اجتماعی	۰/۳۲۴	۱	ضعیف

جدول شماره ۶: رتبه بندی محله ها به لحاظ وضعیت پایداری بر اساس تکنیک تاپسیس

نام محله	ضریب اولویت C_i	رتبه زیست پذیری	وضعیت زیست محله بر مبنای مقدار C_i
صنعتی شریف	۰/۴۰۱	۱۱	ضعیف
سرو آزاد	۰/۴۴۸	۱۰	ضعیف
شهید باقری	۰/۶۱۲	۷	متوسط
دریاچه شهدای خلیج فارس	۱	۱	خوب
آبشار	۰/۶۴۴	۶	متوسط
قائم	۰/۵۸۱	۸	متوسط
هوانیروز	۰/۳۲۴	۱۲	ضعیف
کوهک	۰/۸۶۴	۲	خوب
صدرا	۰/۶۹۰	۴	خوب
زیبا دشت	۰/۷۴۲	۳	خوب
گلستان	۰/۵۶۵	۹	متوسط
دهکده المپیک	۰/۶۶۸	۵	خوب

نقشه شماره ۲: وضعیت زیست پذیری در محلات منطقه ۲۲ شهرداری تهران

با توجه به نقشه شماره ۲ باید گفت که منطقه ۲۲ شهر تهران به طور کلی در وضعیت مطلوبی قرار دارد، محلات جنوبی این منطقه که شامل صدرا، کوهک، دریاچه شهدای خلیج فارس و زیبا دشت را شامل می شود در وضعیت خوب قرار دارد. با توجه به مطالعات میدانی پژوهشگران، محلات اطراف دریاچه چیتگر در شرایط مطلوبی قرار دارند و این مطلوبیت بیشتر به دلیل دسترسی های موجود در این محلات است چرا که بیشتر محلات منطقه ۲۲ دسترسی نامطلوبی به شریان های اصلی و به خصوص سیستم حمل و نقل عمومی (مترو و بی آر تی) دارند. محله هوانیروز به دلیل قرار گرفتن در کنار محوطه هلیکوپتر سازی و همچنین وجود تعداد زیادی تعمیرگاه ماشین در خیابان اصلی این محله وضعیت زیست پذیری را نامطلوب کرده است. محله سرو آزاد به دلیل پراکندگی کاربری های و وجود زمین های بایر شرایط زیست را با چالش هایی مواجه کرده است. این موضوع همچنین برای محله صنعتی شریف هم صدق می کند.

۶- جمع بندی و نتیجه گیری

امروزه به دلیل افزایش جمعیت و رشد سریع شهرها، محلات شهری فرصتی برای آنکه خود را با مقتضیات زمان وفق دهند ندارند و به همین دلیل قادر به پاسخگویی به نیازهای ساکنان خود نیستند و اختلال های زیادی بر آنها حاکم شده است. نمود توسعه پایدار و زیست پذیری این است که همت مردم و ساکنان آن، شامل همت گروه ها و اقشار، از حقوق و امکانات برابر استفاده کنند و مسئولیت فعالیت ها و تصمیم گیری هایی را که بر محیط زندگیشان تأثیر می گذارد، بپذیرند. توسعه پایدار تأکید بر تعادل بین ضرورت های زیست محیطی و اهداف توسعه، به ویژه در بعد از زیست محیطی از طریق مشارکت مردمی دارد. با توجه به اینکه که براساس دیدگاه توسعه پایدار و به تبع آن زیست پذیری از طریق چهار بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و کالبدی ارزیابی می شود. بنابراین، برای بررسی زیست پذیری ابتدا نیاز به تهیه چهار مؤلفه است که بتوان آن را اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی دانست که برای این کار از طریق کامپیوت (جمع بستن) انجام شد و با جمع بستن مؤلفه های مورد بررسی تشکیل یک شاخص خاص را دادیم تا بتوان میزان زیست پذیری در هر یک از ابعاد را مورد سنجش قرار داد. هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی زیست پذیری در محلات منطقه ۲۲ تهران است از این رو اقدام به استخراج شاخص هایی برای انجام این مهم کرده سپس این شاخص ها را مورد ارزیابی قرار داده و ارزش و اولویت هر کدام را مشخص کرده است (از نظرهای استادان دانشگاههای کشور و متخصصان برنامه ریزی شهری استفاده شده است). در ادامه برای سنجش این شاخص ها در منطقه مورد مطالعه اقدام به تدوین و توزیع پرسش نامه در میان ساکنین این منطقه کرد. و برای تحلیل داده از آزمون آماری تی تک نمونه در محیط نرم افزار *SPSS* استفاده شد. برای تحلیل فضایی زیست پذیری در سطح محلات منطقه بیست و دو از مدل تاپسیس و نرم افزار *arc gis* بهره گرفته شد. نتایج نشان می دهد که از نظر ساکنین بجز شاخص های زیست محیطی در ابعاد دیگر محلات منطقه بیست و دو شرایطی کمتر از حد متوسط دارند همچنین در بین

محلات منطقه بیست و دو محله شهدای خلیج فارس در مطلوب ترین وضعیت و محله هوا نیروز در نامطلوب ترین وضعیت قرار دارد.

پیشنهادات: با عنایت به بررسی و تحلیل شاخص های زیست پذیری در محلات منطقه ۲۲ تهران و نتایج آنها برای برقراری و ارتقای زیست پذیری پیشنهاد های زیر ارائه می گردد:

- جلوگیری از ساخت وسازهای بی ضابطه در سطح محله
- بهبود بخشیدن به وضعیت تأسیسات زیرساختی پایه مانند شبکه آبرسانی، بهداشت، شبکه حمل و نقل، برق و روشنایی معابر
- آمایش فضاهای خالی و بدون استفاده در حاشیه محله
- واگذاری مسئولیت های مختلف از جمله ارائه برنامه، مدیریت و اجرای آن به ساکنین محله
- تقویت فرهنگ شهروندی و آپارتمان نشینی در بین ساکنان محله
- تقویت مشارکت ساکنان در تأمین هزینه های نگهداری و مراقبت از اموال محله
- ایجاد و ارتقاء کمی فضاهای مختلف عمومی (کتابخانه، سالن های مطالعه، فرهنگسراها، پارک ها، بوستان های محلی و ...) و مکان یابی بهینه آن در سطح محله
- احداث و تجهیز پارک ها و ارتقاء کیفی و فضاهای سبز موجود که تعاملات رود رو و چهره به چهره مردم را فراهم می آورد
- ایجاد فضاهای چند منظور فرهنگی - ورزشی و ایجاد امکان دسترسی به آن در زمان های معین در طول هفته
- ایجاد یک نظام مناسب انباشت، جمع آوری، تفکیک، بازیافت و دفع زباله.

منابع

۱. بندر آباد، علیرضا، ۱۳۹۰، شهر زیست پذیر از مبانی تا معنا، انتشارات آذرخش، چاپ اول، تهران.
۲. بندر آباد، علی رضا و فرشته احمدی نژاد، ۱۳۹۳، ارزیابی شاخصهای کیفیت زندگی با تاکید بر اصول شهر زیست پذیر در منطقه ۲۲ تهران، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال پنجم، شماره شانزدهم، صص ۵۵-۷۴.
۳. ساسان پور، فرزانه و حمزه جعفری اسدآبادی، ۱۳۹۲، اصول و ویژگی های شهر زیست پذیر، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، انجمن محیط زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی.
۴. ساسان پور، فرزانه، ۱۳۹۰، مبانی پایداری کلانشهرها با تاکید بر کلانشهر تهران، انتشارات مرکز مطالعات برنامه ریزی شهر تهران.
۵. ساسان پور، فرزانه، موحد علی و لطیفی امید، ۱۳۹۶، تحلیل زیست پذیری مناطق کلانشهر اهواز فصل نامه علمی- پژوهشی جغرافیای اجتماعی شهر، سال چهارم، شماره ۱۰.

۶. ساسان پور، فرزانه، تولایی سیمین، حمزه جعفرآبادی، ۱۳۹۴، سنجش شهری پذیریزیت در و بیست مناطق دو تهران، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال پنجم، شماره ۱۸.
۷. حبیبی، داود، قشقایی، رضا و فرزاد حیدری، ۱۳۹۱، نگاهی به ویژگی ها و معیارهای شهر زیست پذیر، انجمن تخصصی طراحی شهری، دانشگاه آزاد واحد تبریز.
۸. خراسانی، محمد امین، رضوانی، محمد رضا، مطیعی لنگرودی، حسن و مجتبی رفیعیان، ۱۳۹۱، سنجش و ارزیابی زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری (مورد مطالعه: شهرستان ورامین)، پژوهش های روستایی، سال سوم، شماره چهارم، صص ۷۹-۱۰۴.
۹. جمعه پور، محمود، طهماسبی، شهرزاد، ۱۳۹۱، تبیین میزان زیست پذیری و کیفیت زندگی در روستاهای پیرامون شهری (مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان شهریار)، فصل نامه برنامه ریزی کالبدی فضایی، سال اول، شماره سوم.
۱۰. یاراحمدی، امیر، ۱۳۷۸، بسوی شهرسازی انسانگرا، چاپ اول، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
۱۱. نورمحمدزاده، حسین، ۱۳۸۳، نگاهی سیستماتیک به مسائل شهر صفه، سال - چهاردهم، شماره ۳۹، - صص ۲۱-۵.
۱۲. ماجدی، حمید و علیرضا بندر آباد، ۱۳۸۹، بررسی معیارهای جهانی و بومی شهر زیست پذیر، هویت شهر، دوره هشتم، شماره ۱۷، صص ۶۵-۷۶.
۱۳. پیتر هال، اولریخ فایفر ۱۳۹۰، آینده شهری قرن ۲۱ "دستور کار جهانی برای شهرهای قرن بیست و یکم، مترجم: رحیم سرور و علیرضا استعلاجی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهرری.
۱۴. احد اله فتاحی، ۱۳۸۸، سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان)، به راهنمایی دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی
۱۵. غلامرضا غفاری، رضا امیدی، ۱۳۹۰، کیفیت زندگی: شاخص توسعه اجتماعی. تهران: شیرازه، چاپ دوم
16. Evans, P, ed. 2002, *livable cities? Urban struggles for livelihood and sustainability*, California, USA: university of California press Ltd .
17. Florida, Richard, 2002, *The Rise of the Creative Class*, NY: Basic Books/ Perseus Books.
18. Cedar Hill Municipality, 2008, *City of Cedar Hill comprehensive Plan 2008, chapter 5: Livability*, PP. 5-1 to 5-۲۰.
19. Litman, T. 2011. *Well measured: Developing indicators for sustainable and livable transport planning*. Retrieved from <http://www.vtpi.org>.

۲۰. Van Kamp, Irene and et al 2003, "Urban environmental quality and human well-being Toward a conceptual framework and demarcation of concepts: a literature study" *Landscape and Urban Planning* 65, pp.5-18.
۲۱. Mohadeseh Mahmoudi, Faizah Ahmad, Bushra Abbasi, 2015, *Livable streets: The effects of physical problems on the quality and livability of Kuala Lumpur streets* Department of Urban & Regional Planning, Faculty of Built Environment.
۲۲. LI Yejin, ZHANG Wenzhong, TIAN Shanchuan, YU Jianhui, 2008, *Review of the Theories and Methods of Livable City*, progress in geography, number: 27,
۲۳. Meg Holden a,b, Andy Scerri, 2013, *More than this: Liveable Melbourne meets liveable Vancouver*, Elsevier, journal homepage: www.elsevier.com/locate/cities
- .
۲۴. Landry. Charles 2000, "urban vitality A new source of urban competitiveness" *prince claus fund journal, ARCHIS issue Urban Vitality/Urban Heroes*.
۲۵. Timmer Vanessa and nola- Kate seymoar 2005. "the world urban forum 2006, Vancouver" working group discussion paper international center for sustainable cities.